

NOVA DELINEATIO GRØNLANDIÆ ANTIQVÆ

ET HIDTIL UKENDT HANS EGEDE KORT ERHVERVET TIL
DET KONGELIGE BIBLIOTEKS KORTSAMLING

AF

IB RØNNE KEJLBO

I sin søgen efter de gamle nordboer foretog Hans Egede i 1723 en ekspedition langs Grønlands vestkyst fra Håbets Ø og sydpå. Ekspeditionen fik stor betydning for den kartografiske udformning af Grønland, idet Egede ved denne rejse aflivede myten om at Frobisher Strædet skulle gennemskære Grønland. Denne myte stammede fra englænderen Martin Frobishers forsøg i 1570erne på at finde Nordvestpassagen nord om Amerika.¹⁾ På hans ekspedition blev adskillige lokaliteter navngivet,²⁾ men i århundreder herskede der tvivl om den præcise lokalisering af Frobishers „lande“ og „vande“, herunder Frobisher Strædet, der i de følgende menneskealdres kortproduktion optræder som et sund der skærer Grønland i to dele. Først i 1861-62 nåede amerikaneren Charles F. Hall frem til en løsning af problemet,³⁾ idet han på Canadas østkyst i det område vi nu kalder Frobisher Bay fandt jordvolde af europæisk tilvirkning og andre levninger fra det første store britiske forsøg på at finde Nordvestpassagen.

Men længe forinden – i 1723 – havde Hans Egede altså på sin første ekspedition for at finde Nordboernes Østerbygd konstateret, at Grønland ikke gennemskæres af noget sund. 250 år efter, i 1973, fik Kgl. Bibl.s Kortsamling en enestående forøgelse, nemlig Hans Egedes formodentlig første egentlige Grønlandskort (se fig. 1). Det er dels et resultat af hans geografiske undersøgelser langs Grønlands vestkyst og dels et billede af Hans Egedes kartografiske opfattelse af den del af Grønland, som han ikke personligt havde stiftet bekendtskab med. Iøvrigt er kortet det første egentlige Grønlandskort tegnet af en fastboende.

Titlen på dette kartografiske klenodie findes i kartouchen i nedre højre hjørne: „Nova Delineatio. / GRØNLANDIÆ ANTIQVÆ / Hvis Wester=Siide 1723 og 1724. / fra 60 og indtil 67.g^{der} er bleven / perlustrerid og

langs Landet og inde / i fiordene flittig recognoscere af / Hans Egede. første Kongelig / Danske Missionair udi / Grönland. / Kiöbenhavn d. 4. Januarij / 1737.“

Kortet er i meget fin stand med undtagelse af en misfarvning af papiret ved kortets øvre randområde, formodentlig forårsaget af fugt. Denne skade bevirker at et par navne er utydelige. Kortet er en koloreret håndtegning, totalmål: 470×590 mm, med graderingen 453×575 mm, uden graderingen 432×553 mm. Papir med vandmærke: romertal IV og våbenskjold med fransk lilje.

Målestoksforhold er ca. 1:2 mill. Kartouchen illustrerer en kappestrid på bue mellem en nordbo og en grønlander. Motivet har Hans Egede hentet fra et eskimoisk sagn, som kendes i flere versioner. Fjeldet hvorpå bueskydningen fandt sted kaldtes efter den tid for *Pisigsarfik* d.v.s. Skydepladsen.⁴⁾ Bortset fra skriften i titlens anden linie, som er rød, er resten af titlen ligesom det øvrige navnestof på kortet skrevet med sepia. En kartografisk beskrivelse af kortet findes s. 61 ff.

Blandt kortets mange stednavne leder man forgæves efter Frobisher Strædet. At det er bevidst udeladt og ikke skyldes en forglemmelse understreger Hans Egede i det næstnederste NB. som det indre Grönland er forsynet med. Heri betones det tydeligt at tidligere meddelelser om at Frobisher Strædet og Bear Sund gennemskærer Grönland er falske. Hans Egede havde været to år i Grönland da han af tilrejsende grønlandere, der boede nogle dages rejser syd for kolonien, fik at vide at der i dette område fandtes mange ruiner af stenvurede huse, som de gamle nordboer havde bygget,⁵⁾ og Hans Egede mente at ruinerne måtte være rester af den sydlige del af Vesterbygden.⁶⁾ Næsten samtidig havde han af Missionskollegiet⁷⁾ fået pålagt at sende skibe og folk ud for at søge Østerbygden og han besluttede selv at rejse med. Interessen for at søge oplysninger om de sydlige levn fra nordboerne har sikkert bidraget til denne beslutning, men den egentlige årsag har uden tvivl været ønsket om, som han udtrykker sig: „igiennem det saa kaldede Forbissers Straet, som staaer tegned i Søe-Kortene, som nærmeste Vej til Østerbygd at komme“.⁸⁾ Netop håbet om at nå frem til Østerbygden og møde de gamle nordboer, som han formodede levede der, må have været den egentlige spore for ham til at tage med på en så strabadserende tur.

Fig. 1. Hans Egedes håndtegnede og kolorerede kort over Grönland, 1737, gengivet efter originalkortet i Det kongelige Biblioteks kortsamling. 470 × 590 mm. Kartouchen illustrerer en kappestrid på bue mellem en nordbo og en grønlander. Hans Egede har hentet motivet fra et eskimoisk sagn, som kendes i flere versioner. Fjeldet hvorpå bueskydningen fandt sted kaldtes efter den tid for *Pisigsarfik* d.v.s. Skydepladsen.⁴⁾

Ekspeditionen startede fra Haabets Hafn (Godthåb) temmelig sent på året nemlig den 9. august 1723. Den bestod af Hans Egede, styrmand Erich Larssøn⁹⁾ og et mandskab på ni mand og to chalupper.¹⁰⁾ Undervejs sydpå undersøgtes landskabet og grønlandske bopladser. Den 22. august efter at have undersøgt *Aggelusuach* [Agdluitsoqfjorden]¹¹⁾ noterede Hans Egede, at alt, hvad han indtil nu havde set af ruiner, var rester af Vesterbygden.¹²⁾ Han var ikke og blev aldrig vidende om, at disse ruiner i nærheden af det nuværende Julianehåb var rester af den gamle Østerbygd.

Han nåede sydpå til i nærheden af *Nanortalik* 60°8' n. br. Ekspeditionens sydligste punkt kan konstateres forholdsvis nøjagtigt takket være et skibssanker fra et forlist hollandsk skib.¹³⁾ Den sydligste breddebestemmelse blev foretaget dagen efter hjemrejsens påbegyndelse, den opgives til 60°20' n. br.¹⁴⁾ Hans Egede havde altså været forholdsvis nær Grønlands sydligste punkt 59°46', og ekspeditionen var nået ca. 4° syd for udgangspunktet, Håbets Ø, hvortil ekspeditionen returnerede den 14. september 1723 uden at have observeret Frobisher Strædet.

Nogle af de betragtninger, som Egede kom til under sin søgning af Frobisher Strædet, er nedfældet i hans rejsejournal,¹⁵⁾ og heraf fremgår at han 15. august 1723 formodede at være i nærheden af Frobisher Strædet, en formodning han baserede på iagttagelse af en mængde is i farvandet. For at anskuelligøre for grønlænderne, hvad det var han søgte, og hvad det var, han troede han var i nærheden af, tegnede han en skitse med strædet placeret således, som det fandtes gengivet på søkortene. Men ingen af grønlænderne kendte noget til et sådant stræde. Den 22. august sejlede Egede ud af *Agdluitsoqfjorden*,¹⁶⁾ han havde stadig ikke observeret noget stræde og besluttede derfor at fortsætte rejsen endnu nogle dage for at undersøge, om Frobisher Strædet dog ikke skulle kunne findes.¹⁷⁾ Den 25. august vender Egede om idet han finder det håbløst at søge efter strædet, som ingen grønlænder kendte noget til. Efter hjemkomsten, da han har korrigeret gradmålingerne og atter konstateret, at han har været ganske nær Grønlands sydpunkt, udtaler han sig om de divergerende placeringer, Frobisher Strædet og Bear Sund har på forskellige kort. Han beretter videre, at han ikke har set og ej heller fået nogle oplysninger af de „vilde“, som skulle bekræfte disse stræders eksistens, og han drager derfor den slutning, at de slet ikke eksisterer, en slutning han også motiverer med, at disse stræder overhovedet ikke nævnes i beretningerne om nordboerne.¹⁸⁾

Resultatet af Egedes overvejelser i forbindelse med undersøgelserne langs Grønlands sydvestkyst fører til det kartografiske resultat, at han

udelader Frobisher Strædet samt Bear Sund på sit kort. Kortet er således det første hvorpå Frobisher Strædet bevidst er udeladt, og udelukkelsen skyldes en selvstændig geografisk undersøgelse af de faktiske forhold.

Allerede året efter startede Hans Egede på et nyt rekognosceringstogt, som denne gang gik nordpå. Ekspeditionen bestod af 20 mand, deriblandt styrmand Cornelius Seehusen¹⁹⁾; mandskabet var fordelt på 2 chalupper. Mens togtet året i forvejen var kommet sent af sted, startede man nu allerede den 22. februar, og man nåede nordpå til $65^{\circ}56'$.²⁰⁾ Efter at have sejlet ind i *Evighedsfjorden* (Kangerdlugssuatsiak),²¹⁾ besluttede Hans Egede sig til at vende om. Han manglede da blot to dages rejse for at nå *Nepisene*,²²⁾ men vejret var for ugunstigt. Han nåede velbeholden hjem den 21. marts efter ca. 4 ugers fravær, men var dog ked af, at han ikke havde nået Nepisene, hvortil han havde hørt, at de fremmede skibe sejlede ind om sommeren for at handle med grønlænderne.²³⁾

Kartografisk resulterede de to togter i et såre interessant kort over et stykke af Grønlands vestkyst tegnet af Hans Egede med titlen: „Carta ofver Grønlands Vesterside, 3de Grader/Sønden for Colonien og 2de Grader Nordenfor/Colonien forfaret ved Hans Egede/Missionær A° 1724“. Kortet er først skitseret med blyant og derefter trukket op med tusch. Korttrammens mål: højde 39 cm, bredde 30 cm. Hans Egede afsendte kortet til Frederik den Fjerde, 10. juni 1724, og da ekspeditionen – den nordlige – sluttede i marts 1724, må kortet være blevet færdigtegnet i perioden marts-juni samme år.

Kortet er opdelt i to halvdele, en venstre halvdel, der har kartografisk relation til den sydlige rejse, og en højre, der har relation til den nordlige kyststrækning som blev undersøgt i 1724, d.v.s. at kortet til højre er en fortsættelse af kortet placeret på venstre side. Der er dog overlapning, idet områder af Balls Revier og Ameralikfjorden er med såvel på venstre som på højre kortdel. Overlapningen viser ikke samme kartografiske gengivelse af samme område, og på venstre kortdel er området graderet mellem $63^{\circ}40'$ og 64° , medens det på højre er placeret mellem 64° - $64^{\circ}20'$. Det forekommer mærkeligt, at netop det område, hvori kolonien lå, ikke er mere konsekvent gengivet, således har Ameralikfjorden på venstre korttegning et nærmest øst-vest gående forløb, hvorimod det på højre har en sydvest-nordøstlig retning. Det var i denne fjord, Hans Egede første gang observerede ruiner fra Nordbotiden. Originalkortet opbevares nu i Rigsarkivet, tidligere i Det kongelige Biblioteks Ny kgl. Saml. 1962 c, 4°. Kortet er indsat som bilag til „Continuation af Journal-Relationen angående dend foretagne Mission til de hedenske Grønlænderes Omvendelse fra Julio 1723, indtil Julium 1724. Med indbefattet Reysebeskrivelse og

anecterende Land-Chart ofver en to til tre Graders Reyse Sonden og Norden Colonien, aflagt ved Hans Egede, Kongl: Danske Missionarium udi Grønland. Skrefvet af dend Bergenske Grønlandske Collonie d. 10. Juny 1724“. Der findes tre afskrifter af „Continuation af Journal-Relationen . . .“: Thott, 1572, 4°; Thott, 986, fol.; Add. 245, alle i Kgl. Bibl. Thott, 1572, 4° er den eneste af afskrifterne, som er forsynet med kort. Af disse to kort er det ene en farvelagt kopi af Hans Egedes kort fra 1724, det andet er også farvelagt og bærer titlen: „Udi alle disse Fiorder hafver de Nordske fordum boet, hvilcke de mange øde Tofter og Pladser nocksom gifver tilkiende“.

Grønlandia Antiqua, 1737, og de kort, som Hans Egede senere udarbejdede,²⁵⁾ og som omfattede såvel øst- som vestkysten af Grønland, var for vestkystens vedkommende baseret på „Carta ofver Grønlands Vesterside . . . 1724“ og de undersøgelser, der dannede grundlag for det.

Mens aftegningen af Grønlands vestkyst på Hans Egedes Grønlandia Antiqua 1737 således er original og hviler på egne geografiske undersøgelser, så bygger hans gengivelse af østkysten med de mange fjorde, som så tilforladeligt er aftegnet, ikke på geografiske undersøgelser hverken af ham eller andre! Den tilsyneladende gode lighed mellem de aftegnede fjorde og de eksisterende fjorde på østkysten må tilskrives tilfældigheder. Korttypen kan føres tilbage til 1630erne og går fra den tid igen på samtlige hollandske søkort i århundreder.²⁶⁾ Hans Egedes kildemateriale er imidlertid ikke direkte et hollandsk søkort men derimod det af hollandske søkort påvirkede: „Gronlandiæ antiqvæ/Tractus/ex vetustissimis monumentis/erutus/Opera/Thormodi Torfæi/penicill/Jacobi Rasch/ 1706“, fig. 2. Oversat lyder titlen: Det gamle Grønlands udstrækning udforsket efter de ældste skriftlige dokumenter af Thormod Torfæus²⁷⁾ og tegnet af Jacob Rasch.²⁸⁾ Det er udgivet som kortbilag til „Gronlandia antiqua seu veteris Gronlandiæ descriptio“ 1706, der forøvrigt så at sige er den eneste litterære kilde som Hans Egede refererer til i relationerne han sendte fra Grønland til Bergen og København. Ligesom på de hollandske søkort ses Grønland på Torfæus' og Rasch' kort gennemskåret af to sunde, hvoraf det ene er Frobisher Strædet. Vesterbygden ses gengivet på vestkysten af Grønland og Østerbygden med sagatidens stednavne dels på sydkysten af det egentlige Grønland langs *Fretum Forbisherii* og dels langs østkysten. Det er nemt at forestille sig, at i det øjeblik Hans Egede sløjfer de to sunde, er Østerbygdens kartografiske skæbne beseglet: nu ligger den fuldt og helt placeret på østkysten. Den mærkværdige anbringelse af sagatidens navne på østgrønlandske fjorde, tvinger dem, der beskæftiger sig med Østerbygdens placering, til at anbringe denne på østkysten, hvad

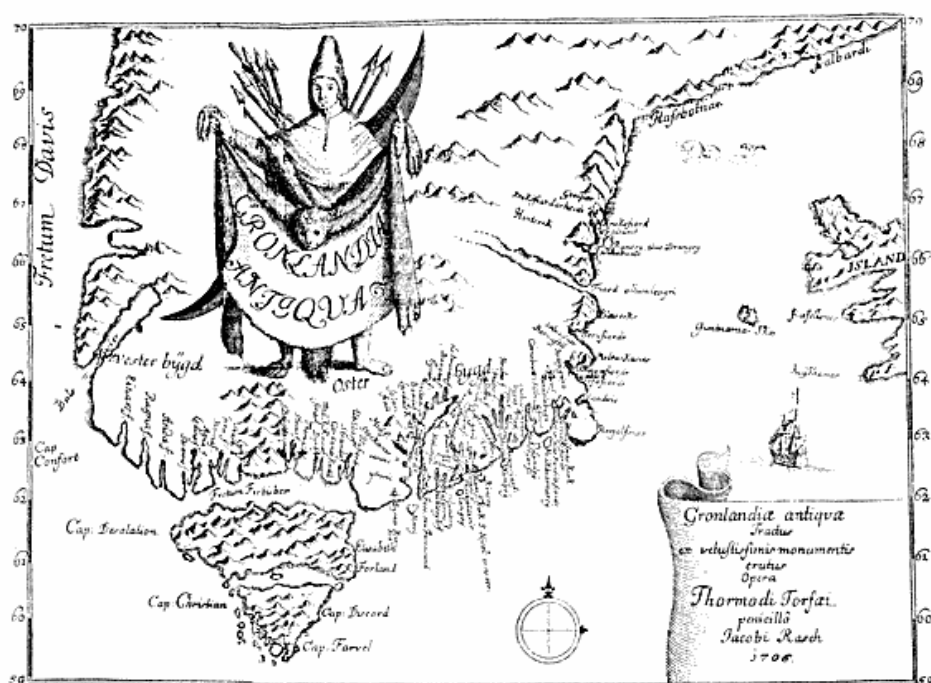

Fig. 2. Thormod Torfæus, og Jacob Rasch, „Gronlandiæ antiqvæ...“ gengivet efter kobberstik i „Gronlandia antiqua seu veteris Gronlandiæ descriptio“ 1706. 210 × 286 mm. Kortet er tegnet af Rasch dels på grundlag af islandske håndskrifter udforsket af Torfæus dels på grundlag af to kort i Thorður Thorlakssons „Grönlands Beskrivelse“ 1669 (se henv. note 1). Inden udgivelsen af kortet „Gronlandia antiqvæ...“ 1706, var der forøvrigt opstået uoverensstemmelse mellem Torfæus og Rasch, fordi Rasch havde ændret så meget på Torfæus' forlæg at denne ikke kunne anerkende kortet (Torfaana, udg. ved P. F. Suhm, 1777, p. 140).

der igen resulterer i en mængde mislykkede ekspeditioner til østkysten. At Østerbygden ikke lå her bliver først opklaret ved Gustav Holms koneydsekspektion langs Grønlands østkyst i årene 1883-84.

Foruden det ovenfor omtalte originale Hans Egede-kort ejer Det kongelige Bibliotek to andre af hans håndtegnede kort. Af det ene af disse kort er kun højre halvdel intakt, denne halvdel er så at sige en pendant til det nyere hervedes højre side, således er konturerne af kystlinierne og kartoucherne fuldstændig ens og må være fremkommet ved hjælp af en kalkering. Papir og kolorering er den samme, titlerne er enslydende og er begge dateret den 4. januar 1737. Denne datering er overmåde interessant, idet det vides at på denne dato indsendte Hans Egede et forslag: „en ny vej og et nyt Middel til Østerbygdens Rekognoscering“ til „Mis-

sionskollegiet“.²⁹⁾ Det vides også, at der til dette forslag var knyttet et kort. Mens selve forslaget anses for at være gået tabt, stiller det sig nu anderledes med det dertil hørende kortmateriale, idet det sandsynligvis er identisk med kortet som Kgl. Bibl. nu er kommet i besiddelse af. En formodning der ikke afkræftes af, at Hans Egede i højre øvre hjørne har forsynet kortet med et femtal – side fem eller måske det femte bilag til det indsendte forslag? Hvorom alting er, så ved vi nu, hvordan det kortbilag, Hans Egede den 4. januar 1737 indsendte til Missionskollegiet, så ud – det borger dateringen for – og vi er tillige i besiddelse af et helt eksemplar af Hans Egedes første egentlige Grønlandskort.

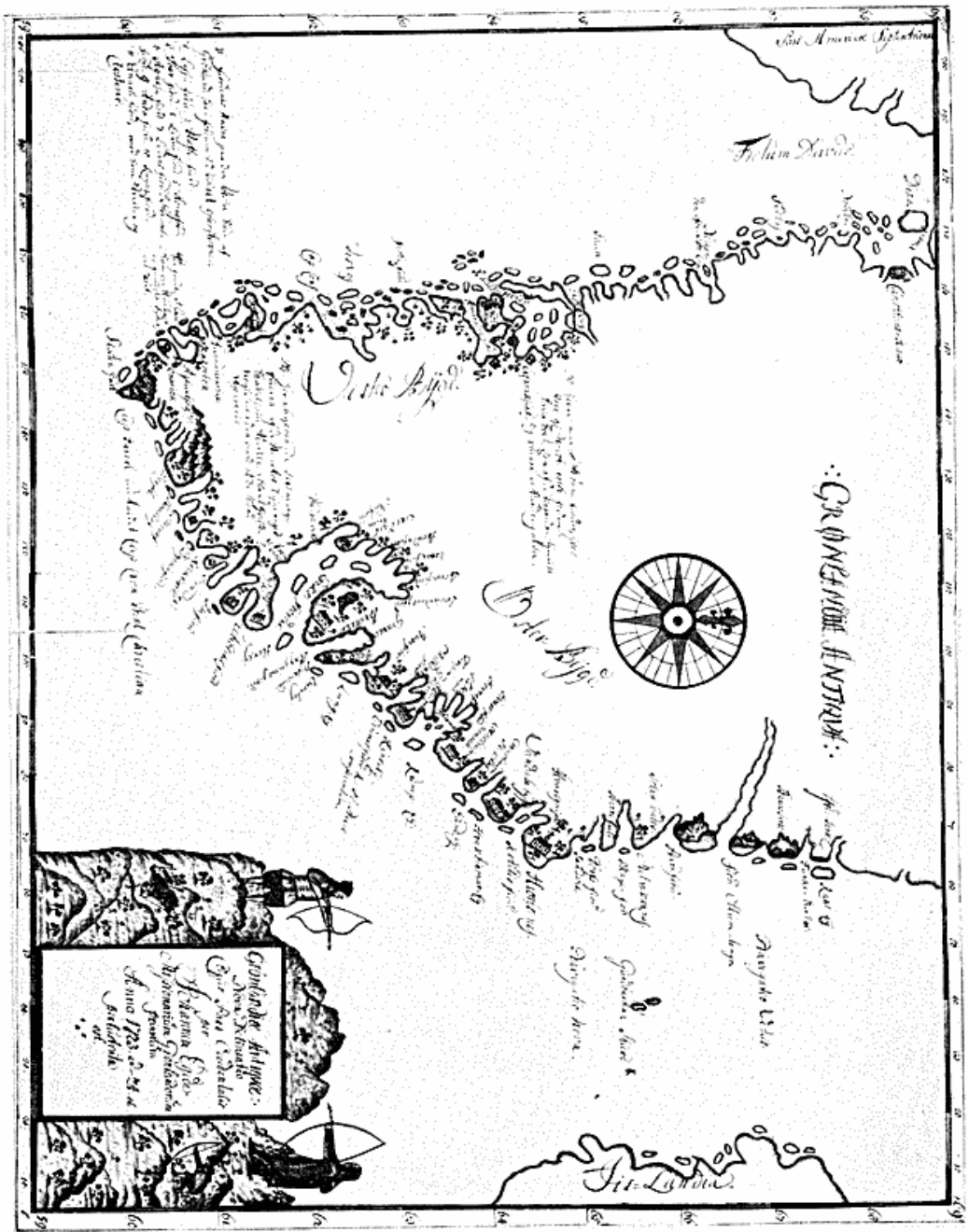
Det tredje håndtegnede Hans Egede kort i Kgl. Bibl. har en titel der så at sige er en oversættelse af den danske på kortene fra 1737: „Grönlandiæ Antiquæ/Nova Delineatio/Cujus Pars Occidentalis/per/Johannem Egede./Missionarium Grönladorum/primum/Anno 1723. et 24. etc. /perlustrata/est.“ Koloreret håndtegning, kortets totalmål: 590×480 mm, med gradering 545×422 mm, kortet uden gradering 528×404 mm, papir: samme type som kortene fra 1737. Kortet er ikke dateret, men sandsynligvis tegnet i 1739 og benævnes i denne artikel som kortet fra [1739].³⁰⁾ Målestok beregnet på grundlag af breddeangivelser: 1:2,7 mill. Det dækker et område fra 59° til 69° nordlig bredde og medtager Disko-bugten, d.v.s. at det når ca. 200 km længere mod nord end kortene fra 1737. De strækker sig kun over breddegraderne fra 59° til 67° nordlig bredde, hvilket omtrent svarer til den strækning som Hans Egede besejlede på vestkysten i årene 1723 og 1724. De anvendte signaturer samt kartouchens indhold og udførelse svarer til kortene fra 1737 (fig. 3).

Med hensyn til stednavne henvises til appendiks nedenfor side 64. De to tekster på kortet lyder, nævnt fra nord, således: „NB. Her ere mange skionne Fiorder, hvor /vore gl: norske Folck fordum/haver boet, som af de forfaldne Huuse/ og rudera er kiendelig at see.

NB: Her iligemaade sees mange / rudera af de Norskes bygninger / Saavelsom Kircker iblandt hvilcke / nogle ere i den stand at de kand/ repareris.“

Sammenlignet med kortet fra 1737 har [1739] et mere stiliseret og dekorativt præg. Kortet er blottet for signaturen, der angiver gode ankerpladser, og det giver heller ikke oplysninger om fiskerige laksefloder. Vestkysten har på det stykke, de to kort har tilfælles, langt færre stednavne end

Fig. 3. Hans Egedes håndtegnede og kolorerede Grønlandskort gengivet efter originalkortet i Kgl. Bibl.s kortsamling. Kortet er ikke dateret men er antagelig tegnet i 1739. 545 × 422 mm.

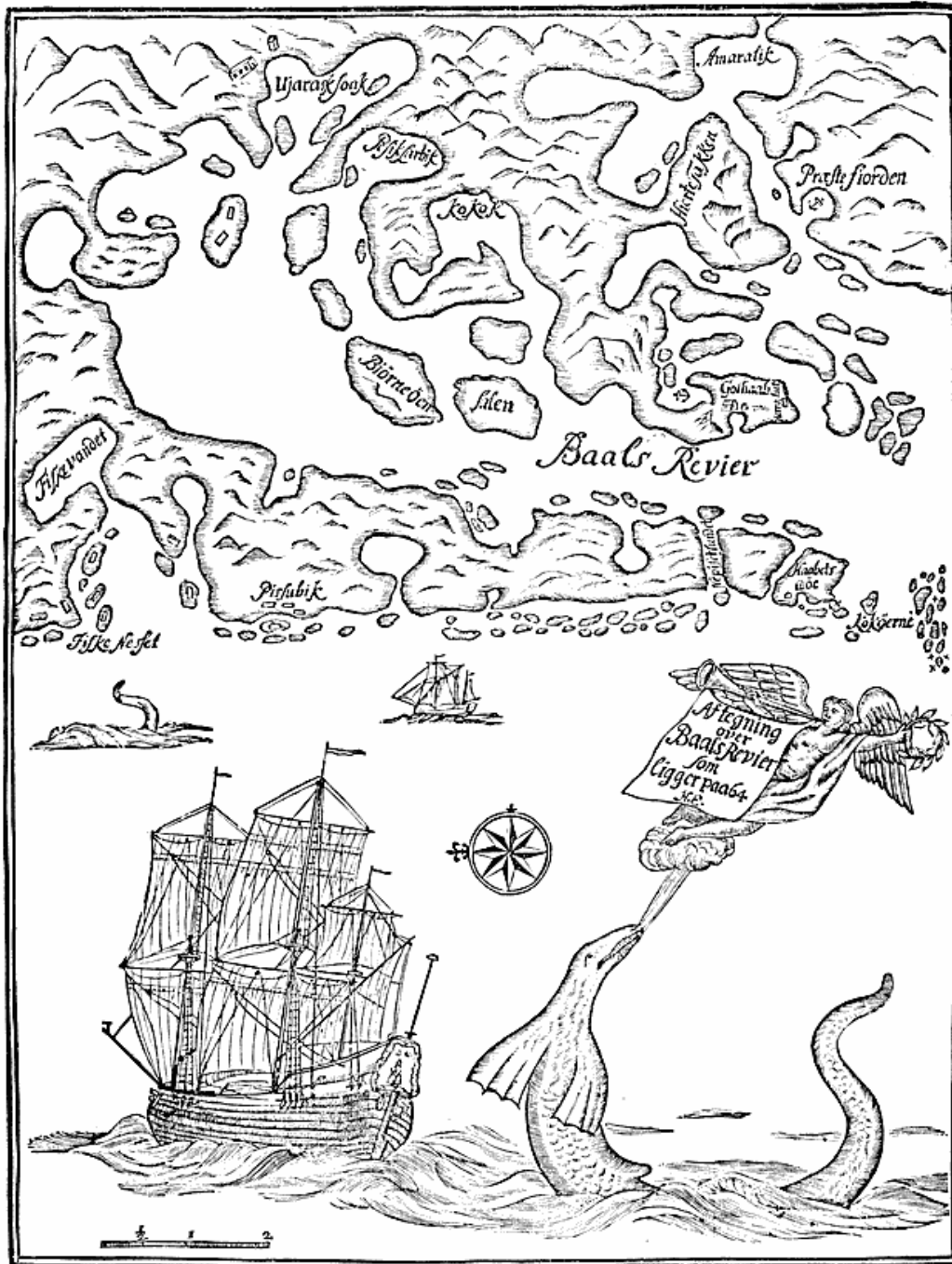

kortet fra 1737. En af udeladelserne undrer man sig over, nemlig at Hans Egede har sløjft Håbets Ø der som bekendt var hans første beboelsesområde. Forøvrigt er der ikke nogen detaljeret lighed mellem kortenes kystkonfigurationer. Også længdegraderingen er forskellig, idet kortet fra 1737 spænder over ca. 32° , hvorimod [1739] er inddelt i 200° fra 5° - 205° .

Hans Egedes kort fra [1739] blev indlemmet i Kgl. Bibl.s kortsamling i 1939, da biblioteket, takket være Ny Carlsbergfondet fik overdraget Dr. Lauge Kochs store samling af Grønlandskort. Lauge Koch havde købt kortet af antikvarboghandler Volmer Rosenkilde, som havde erhvervet det i Tyskland, og om dette køb har Volmer Rosenkilde i 1960 fortalt mig, at det foregik i München.³¹⁾ En lykkelig indskydelse fik ham til at spørge, om dette kort og noget andet, han havde erhvervet, stammede fra det fyrstelige bibliotek i Wernigerode. En undersøgelse viste, at sådan forholdt det sig. I den periode, hvori Hans Egede formodes at have tegnet kortet [1739], var grev Christian Ernst til Stolberg-Wernigerode ejer af dette berømte fyrstebibliotek. Grev Ernst, fætter til Christian den Sjette, var ivrig bogsamler og iværksatte mange afskrivninger af håndskrifter; han var bl.a. i besiddelse af manuskriptet: „Grammatica Grönländica per Johannem Egede concepta“.³²⁾ At han, der var stærkt interesseret i „hedningemissionen“ og besøgte København flere gange, har fået Egede til at tegne et kort over Grønland, må anses for overmåde sandsynligt.

Hans Egede fik lejlighed til at se to af sine kort mangfoldiggjort, det ene et detailkort over Godthåbsfjorden, det andet en noget revideret udgave af [1739] kortet. Titlen på detailkortet er: „Aftegning/over Baals Revier/som/ligger på 64/H.E.“ (368×282 mm, fig. 4). Det findes gengivet i Paul Egedes „Continuation af Relationerne Betreffende Den Grönländske Missions Tilstand og Beskaffenhed. Forfattet I Form af en Journal fra Anno 1734 til 1740“. [1741]. Der gives overhovedet ingen oplysninger i bogen om kortet, der i teknik – træsnit – ligger på samme linie som et andet specialkort i samme værk, nemlig ét over Diskobugten som er udarbejdet af Hans Egedes søn Paul Egede og signeret P.E. Det andet offentliggjorte kort, fig. 5, har latinsk titel: „GRÖNLANDIA ANTIQVA /Secundum utramque partem/Orientalem & Occidentalem/seu Wester et Øster-Bygd/delineata/cum Sinibus et adjacentibus/Insulis et Scopulis“. Hvilket i oversættelse vil sige: Det gamle Grønland aftegnet med bugter og fjorde og nærliggende øer langs begge sider, både den østre og den vestre eller Vester- og Østerbygd. Målestoksforhold ca. 1:5 mill. Kor-

Fig. 4. Kort over Baals Revier (Godthåbsområdet) signeret H. E., gengivet efter træsnit i Paul Egedes „Continuation af Relationerne“. [1741]. 368 × 282 mm.

tet, som er usigneret, måler 280×362 mm. Gradinddelingen af kortet er foretaget ved en talmarkering i kortrammen, bredden spænder fra ca. 59°-71°20' og er markeret for hver grad mellem 60° og 71° inclusive. Længden spænder fra 310° til 355° og er markeret med tallene 310, 320, 330, 340 og 350. Kortet er udgivet som kortbilag til Hans Egedes bog: „Det gamle Grønlands Nye Perlustration, eller Naturel-Historie, Og Beskrivelse over det gamle Grønlands Situation, Luft, Temperament og Beskaffenhed; De gamle Norske Coloniers Begyndelse og Undergang der Samme Steds, de itzige Indbyggeres Oprindelse, Væsen, Leve-Maade og Handtæring, samt Hvad ellers Landet yder og giver af sig, saasom Dyr, Fiske og Fugle &c. med hosføyet nyt Land-Caart og andre Kaaber-Stykker over Landets Naturalier og Indbyggernis Handtæring, Forfattet af Hans Egede, Forhen Missionair udi Grønland“, 1741.

Bogen vakte stor interesse og blev udgivet på forskellige sprog således på engelsk i 1741, 1760 og 1818, på tysk 1763 og 1923, på hollandsk 1746 og på fransk i 1763. Den originale udgave er udgivet i faksimile 1971. Kartografisk betød denne succes, at Hans Egedes Grønlandskort kom til at præge den europæiske kortproduktion. De omtalte „Kaaber-Stykker“ er signeret *Jo. F.*, hvilket dækker over Johanne Fosie (1726-1764). Kortet er som nævnt uden signatur, men efter mit skøn tyder alt på at også dette er udført af Johanne Fosie efter et forlæg af Hans Egede.

I omtalen af sit kartografiske kildemateriale til kortet fra 1741 siger Hans Egede: kortet stemmer overens med Thormoders (d.v.s. Torfæus' og Rasch' kort fra 1706, fig. 2) og andre nye kort, for så vidt de ikke strider imod de gamle beskrivelser, eller hvad han selv har erfaret. Han sigter åbenbart her til Frobisher Strædet og Bear Sund, de to stræder, som han „affivede“ ved ekspeditionerne i 1723 og 1724.

Sammenlignet med kortet fra [1739] er den største forskel den, at Disko-området på kortet fra 1741 er blevet langt bedre. Ved tegningen af dette område har Hans Egede støttet sig til det førømtalte kort af Paul Egede over Disko-bugten samt til nederlandske søkort.

På østkysten flourer Østerbygdens stednavne stadig, hvilket endnu engang indicerer Hans Egedes fejlagtige overbevisning om Østerbygdens placering. Vestkysten har i forhold til de tidligere kort fået en kraftig vestlig udbugtning på strækningen fra Disko-bugten og til Cap Farvel, men hviler ellers hovedsagelig på Hans Egedes observationer fra besejlingen i 1723 og 1724, således som de kommer til syne på kortet fra 1724.

Fig. 5. Hans Egede: „Grønlandia antiqva“ 1741, gengivet efter kobberstik i Hans Egedes „Det gamle Grønlands nye Perlustration“. 1741. 280 × 362 mm.

GRONLANDIA ANTICA

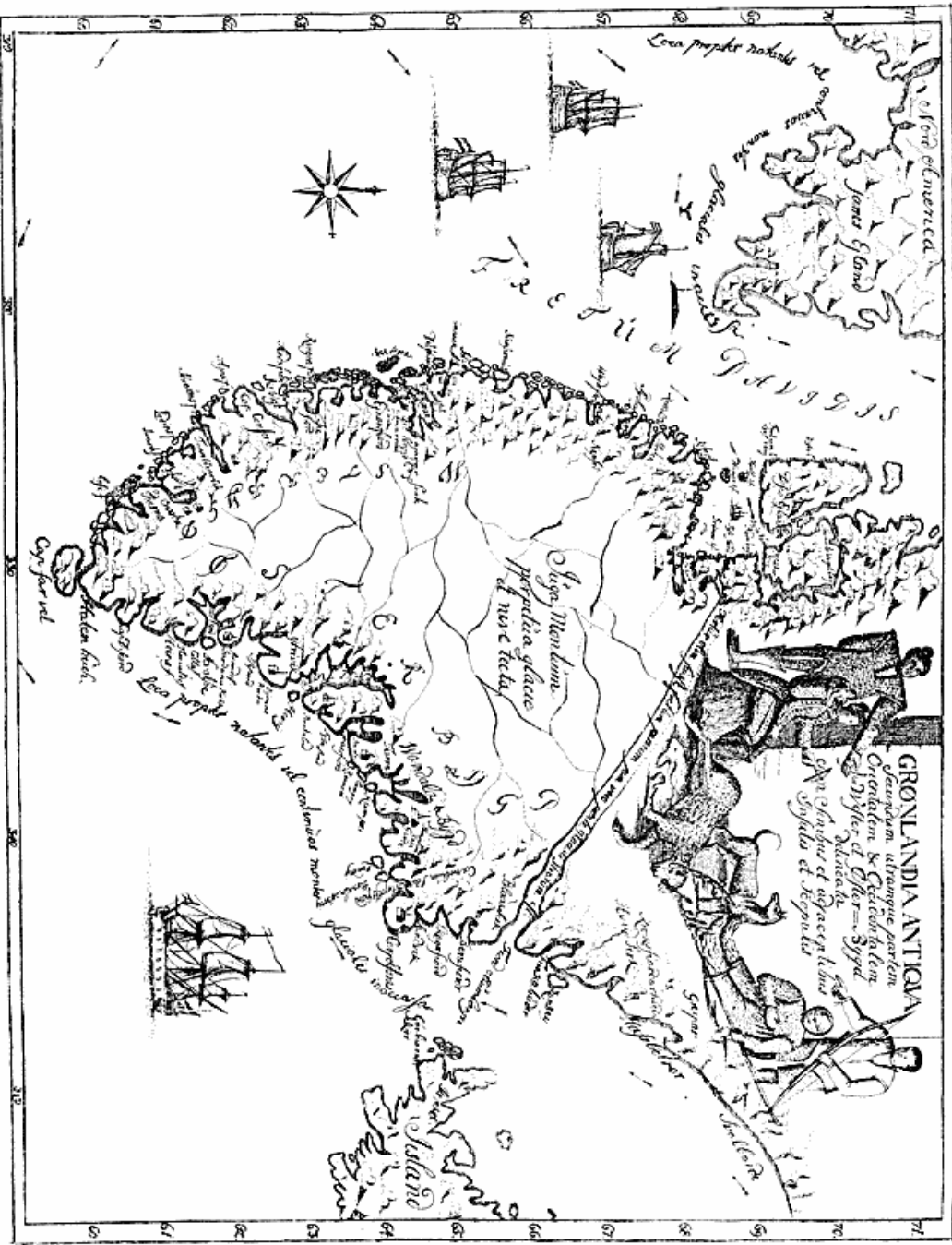
Scriptionem utriusque partem
Orientalem & Occidentalem
Myler, & Clavium Sygd.
& in Sinibus et signaculis
Sygdalis et Sepontis

Uxor Mankone
propetia glacie
fuit tacta

per propetia glacie
fuit tacta

Copiarud

312

GRONLANDIA ANTICA

Scriptionem utriusque partem
Orientalem & Occidentalem
Myler, & Clavium Sygd.
& in Sinibus et signaculis
Sygdalis et Sepontis

Uxor Mankone
propetia glacie
fuit tacta

per propetia glacie
fuit tacta

Copiarud

312

I havene er placeret strømpile, og disse pile er to steder, nemlig ved Grønlands østkyst og i „Fretum Davidis“ ved Nordamerika, forsynet med denne oplysning: „Loca propter natantes vel continuos montes glaciales inaccessa“, for derved at gøre opmærksom på strækninger, man ikke kan komme ind til på grund af isbjerge. For Grønlands vestkysts vedkommende viser kortet, at isstrømmen med de drivende isbjerge først bliver en trussel nord for Disko-bugten.

Kortet fra 1741 er ligesom Hans Egedes øvrige kortproduktion som det var at vente uden angivelse af Frobisher Strædet og Bear Sund, men helt uden „Stræde“, der strækker sig tværs over Grønland, er kortet dog ikke. Således ses et skitseret sund i den nordlige del af kortet, det strækker sig som en forlængelse af „Fiord Ollum lengri“ på østkysten til Isfjorden i Disko-bugten på vestkysten. Sundet er forsynet med teksten: „Fertur olim fuisse fretum pervium jam vero ponte glaciali stratum est“ ☉: „det siges, at her har fordum været et farbart sund, som dog nu er overdækket af en isbro“. Når Hans Egede i 1741 forsyner sit kort med dette ejendommelige sund, skyldes det utvivlsomt oplysninger, han har modtaget af Paul Egede. Denne nævner nemlig i sin dagbog den 6. februar 1738,³³⁾ da han opholder sig i Iise-fjorden, at de „Wilde“ er overbevist om et sådant sunds tidligere eksistens. Hverken Hans eller Paul Egede udtaler sig direkte om, hvorvidt de selv er overbevist om, at et sådant sund har eksisteret, idet begge bruger udtrykket: „det siges at der fordum har været et sund“. Hans Egede har i det mindste ikke helt villet udelukke muligheden af det og har derfor indtegnet det på kortet. Troen på et sådant sund er nok motiveret af den mængde drivende isbjerge, som strømmede ud af Isfjorden. Man kunne simpelthen ikke fatte, at det var indlandsisen der kævede, og man formodede da at isfjeldene stammede fra østkysten, hvor man vidste der var en sand overflod af dem. Problemet om hvorvidt Grønland er en ø eller landfast med et kontinent slipper Hans Egede udenom på sine kort, idet ingen af hans kort omfatter den nordlige del af Grønland. Men i sin bog fra 1741 afslører han sin mening om dette geografiske problem: „Om Grønland er et stort Øe-Land, eller under Nord grentzer til andre Lande, har man endnu ikke til visse kundet erfare. Dog er det fast at slutte, at det maa grentze til America på den Nordvest Siide“. Han formoder altså, at Grønland er landfast med Amerika og omtaler da derfor også Davis Strait snarere som en bugt end som et sund.³⁴⁾ Han refererer dog, at grønlændere har fortalt ham, at Grønland er adskilt fra Amerika af et smalt sund, men denne oplysning nærrede han åbenbart ingen større tiltro til. Grønlands landforbindelse med Asien afviser han som en gammel grønlandsk fabel.

Mens vi er i den heldige situation at have en glimrende oversigt over Hans Egedes kartografiske udfoldelse og formåen, så kender vi så at sige intet til hans kartografiske uddannelse. Sandsynligvis har han fået undervisning i at tage solhøjden med kvadranten. I sine rejsebeskrivelser skriver han således et par gange om foretagne solhøjdebestemmelser i „jeg-form“ f.eks. den 11. marts 1724: „Her toeg jeg atter Højden af Soelen med Qvadranten“. I hvor høj grad, Hans Egede mestrede kvadranten og foretog selvstændige breddebestemmelser, er svært at slutte ud fra dette, idet styrmand Seehuusen opgiver samme bredde i sin journal og skriver: „vi“.³⁵⁾

Sine mange gode egenskaber til trods fik Hans Egedes kort en mindre heldig indflydelse på den kartografiske produktion, hvilket dels skyldtes hans indførelse af det nordlige isfyldte sund, dels hans placering af Østerbygden på „Grønlands østkyst“. Især det sidste forhold var skæbnesvangert, idet autoriteten Hans Egede dermed konfirmerede teorien som de hollandske kartografer havde lanceret i den internationale kortproduktion. Muligheden for en anden og rigtigere lokalisering af Østerbygden andetsteds forekom de fleste utænkelig i lange tider, og der skulle som tidligere nævnt gå 150 år før Gustav Holm fandt ud af sagens rette sammenhang. Hans Egedes kort indeholder adskillige gode geografiske oplysninger, som dog langt overgås af dem der gives i hans litterære arbejder og specielt dem i *Perlustrationen*. Heri findes foruden beretningen om missionens arbejde værdifulde beskrivelser af den daværende handels kår, af vestkystens fysisk-geografiske forhold og af mange andre geografiske emner, men det mest betydningsfulde er dog den førstehåndsskildring han giver af et naturfolk, en skildring som nåede viden om og som i kvalitet står langt over samtidens etnografiske værker.

APPENDIKS

Hans Egedes Grønlandskort fra 1737 er orienteret imod nord og spænder over breddegraderne fra 59° til 67° nordlig bredde, gradtal på begge sider: 60°, 61°, 62°, 63°, 64°, 65°, 66°, og 67°; graderne inddelt for hvert 10. minut, uden talangivelse. Længdegradering ved nordlig kortrand, ingen gradtal overhovedet, men spænder sandsynligvis over 32 grader.

Signaturer: Bjerge er symboliseret som landtoninger, hvilket blandt andet kan iagttages på vestkysten i området omkring 61° nordlig bredde, en strækning Hans Egede selv havde undersøgt. Men også østkysten, hvortil han ikke nåede, er rigelig forsynet med „bjerge“.

Stiliserede træer fungerer som skovsignatur, særlig kraftigt markeret på vestkysten mellem 64° og 65° nordlig bredde og lige syd for 61° nordlig

Vogel bay, Disco Reede, Leifd bay, Disco b., Fortuin b. På østkysten: *Arna F, Hvalsoe*. Tværs over kortet fra Diskobugten til „Fiord Ollum lengri“ læses: „*Fertur olim fuisse fretum pervium jam vero ponte glaciali stratum est.*“ Om dette stræde se side 60.

Kommentarer til navnestoffet:

På Kgl. Bibls nyerhvervede kort fra 1737 er navnene: *Ineulta, Geipar, Obygðar* og *Harra Sund* næsten ulæselige på grund af den brunlige misfarvning af kortets øvre rand.

Hans Egede er inkonsekvent med hensyn til nogle af stednavnernes placering, således anbringer han *Cap Farvel* som sydligste punkt på Grønland på kortene fra 1737 og 1741, hvorimod han på kortet fra [1739] placerer *Staten Huck* sydligst. Der ses også inkonsekvenser på de to kort fra 1737, hvoraf vi som tidligere nævnt af det ene kun har højre halvdel; på de to kort er kystkonturerne fuldstændig ens, men Hans Egede placerer *Funkabunder* som den første fjord nord for *Fiord Ollum lengri* på det ene, hvorimod han på det andet, det nyerhvervede, placerer *Funkabunder* som den anden. *Krogsfiorder* er angivet som den anden fjord nord for *Fiord Ollum lengri* på det ene kort og som tredje fjord på det andet, det nyerhvervede. *Afvardsfiord* er anbragt nord for „halvøen“ *Vandalabygd* og indeholder øen *Lundey* på det ene kort, hvorimod *Afvardsfiord* er afsat som en fjord på „halvøen“ på det andet kort, det nyerhvervede. Navnet *Siglufiord* findes på det ene kort fra 1737 men findes ikke på det andet, „det nyerhvervede“ kort.

NOTER

Følgende forkortelser anvendes for Hans Egedes værker:

Hans Egede, 1724 –

Hans Egede, „Continuation/ af / Journal-Relationen/ angaaende dend foretagne Mission till de hedenske/Grønlanders Omvendelse fra Julio 1723/ indtill Julium 1724./ Med indbefattet Reyscebeskrivelse og aneeterende/ Land-Chart ofver en to til tre Graders Reysce/Sonden og Norden Colonien, aflagt ved Hans Egede, Kongl: Danske Missionarium udi Grønland“. Dedication til „Kong Friderich den fierde“. Skrevet af dend Bergenske Grønlandske Collinie d. 10. Juny 1724. – Vedheftet: „Carta ofver Grønlands Westersiide, 3de Grader Sonden for Colonien, og 2de Grader Norden for Colonien forfaret ved Hans Egede Missionar: Ac. 1724.“ Orig. i Rigsark., fh. Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1962c, 4°.

Hans Egede, 1925 –

ovenstående udgivet med noter af Louis Bobé i: Meddelelser om Grønland, 1925, bind 54, p. 89-140 (med faksimile af „Carta ofver Grønlands Westersiide 1724“).

Hans Egede, 1738 –

Hans Egede, Omstændelig og udførlig Relation, Angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse, 1738.

Hans Egede, 1741 –

Det gamle Grønlands Nye Perlustration, eller Naturel-Historie, Og Beskrivelse over det gamle Grønlands Situation, Luft, Temperament og Beskaffenhed; De gamle Norske

Coloniers Begyndelse og Undergang der Samme Steds, de itzige Indbyggeres Oprindelse, Væsen, Leve-Maade og Handtæring, samt Hvad ellers Landet yder og giver af sig, saasom Dyr, Fiske og Fugle &c. med hosføyet nyt Land-Caart og andre Kaaber-Stykker over Landets Naturalier og Indbyggerns Handtæring, Forfatted af Hans Egede, Forhen Missionair udi Grønland, 1741.

- (1) Om Frobisher Strædets kartografiske udviklingshistorie se Ib Rønne Kejlbo, Hans Egede og Frobisher Strædet, i: *Geografisk Tidsskrift*, bd. 70, 1971, p. 106-139.
- (2) Om Martin Frobishers ekspeditioner se Richard Collinson, *The three voyages of Martin Frobisher, in search of a passage to Cathaia and India by North-West, A.D. 1576-78*, Reprinted from the first edition of Hakluyt's voyages with selections from Manuscript documents in the British Museum and State Paper Office. Hakluyt Society, v. 38, London 1857. – (3) Vilhjalmur Stefansson, *The three voyages of Martin Frobisher. In search of a passage to Cathay and India by the North-West, A.D. 1576-78*. From the original 1578 text of George Best, London 1938, v. 1-2, p. 240-49. – (4) H. Rink, *Eskimoiske Eventyr og Sagn oversatte efter de indfødte Fortælleres Opskrifter og Meddelelser*, 1866, p. 206. – (5) Hans Egede, 1925, p. 86. – (6) Hans Egede, der levede i Godthåbsområdet, boede, omend ikke i selve Vesterbygden, så i dens umiddelbare nærhed; Østerbygden, nær det nuværende Julianehåb, nåede Hans Egede frem til, men han troede det var den sydligste del af Vesterbygden. – (7) Missionskollegiet oprettedes 1714 og var ifølge kongelig resolution tilsynsførende med missionen på Grønland. – (8) Hans Egede, 1738, p. 100. – (9) Erich Larsson blev antaget af Bergenskompagniet som styrmand 1722, samme år sejlede han på Grønland med skipper Ebbe Mitzel. 1723 var han overstyrmand på „Fridericus Quartus“, som skulle overvintre for at deltage i hvalfangst næste år. 1725 er han sidste gang på Grønland, det var med „Hucherten Jomfrue Egte Sophie“. Han døde i Bergen 1729. Hans rejsejournal findes i forskellige afskrifter: bl.a. *Ny kgl. Saml.* 1293, 1294, 1294b 4°, Kall 275 fol. i *Kgl. Bibl.*, 1294b udgivet med noter af H. Ostermann: *Rekognosceringsekspeditionen efter Østerbygden 1723*, i: *Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift* 1942, p. 93-114. – (10) Såvel Erich Larsson som Hans Egede udarbejdede rejsejournaler, de er næsten enslydende. Angående Erich Larssons journal se note 9. Hans Egedes journal findes gengivet i 3. Relation „Continuation af Journal-Relationen angaaende dend foretagne Mission til de hedenske Grønlænders Omvendelse fra Julio 1723 indtil Julium 1724“ = Hans Egede, 1925, p. 92-103.
- (11) Hans Egede, 1925, p. 415. – (12) Hans Egede, 1724, p. 22; 1925, p. 97. – (13) Louis Bobé, Hans Egede, Grønlands Missionær og Kolonisateur, i: *Meddelelser om Grønland*, bind 129 nr. 1, 1944, p. 79-80. – (14) Hans Egede, 1724, p. 27; 1925, p. 98. (15) Hans Egede, 1724. – (16) Hans Egede, 1925, p. 415. – (17) Hans Egede, 1724, p. 22; 1925, p. 97. – (18) Hans Egede, 1925, p. 103. – (19) Cornelius Seehusen (1697-1781) f. i Bergen. Kom i 1721 med „Haabet“ til Grønland, hvorfra han med samme skib returnerede til Norge i 1722. I 1723 „under styrmand“ på „Fridericus Quartus“, der samme år gik til Grønland. Seehusens rejsejournal fra togtet med Hans Egede findes i forskellige udgaver i *Kgl. Bibl.*, *Ny kgl. Saml.* 1293, 1294 og 1294b fol. Om

Seehusen se H. Ostermann, Nordmænd paa Grønland, Oslo (1940) 2, p. 741-43. (20) Hans Egede, 1724, p. 87; 1925, p. 117.

(21) Hans Egede, 1925, p. 417. – (22) Hans Egede, 1724, p. 96; 1925, p. 120. – (23) Hans Egede nåede ganske vist ikke Nepisene (Nipsiat, Nipsisæt) på sit rekognosceringstogt i 1724, men alligevel fik han i sommeren 1724 iværksat, at der blev anlagt en loge, et handelssted, på denne lokalitet. Denne „den ny Loge“ eller som den også kaldtes „Nordre Colonie“, inspicerede Hans Egede 1.-7. maj 1725, 13.-30. juni 1726 og i 1736. Allerede i juni 1725 blev logen imidlertid rømmet og kort derefter nedbrændt af hollænderne. Hans Egedes besøg i 1726 var et provianteringstogt, da der var mangel på proviant i hovedkolonien, 1729-30 opførtes et fort og nogle bygninger, disse blev forladt i 1731. Fra denne bebyggelse haves et kort af en navngiven korttegner, J. B. Duche. Om personen Duche haves ingen oplysninger. – (24) „Carta ofver Grønlands Westerside . . . 1724.“ blev første gang offentliggjort i Hans Egede, 1925, planche II. En beskrivelse af kortet: Se Kejlbo, 1971, p. 106-39. – (25) De kort som Hans Egede tegnede senere end „Carta ofver Grønlands Vesterside . . . 1724“ er efter min mening alle tegnet i København. Hertil kom han i 1736 efter at have forladt Grønland i stærkt svækket tilstand, hans kone var død og en koppepidemi havde hærget frygteligt blandt eskimoerne. – (26) Se Kejlbo, 1971, p. 114. – (27) Thormod Torfæus: se note 37. (28) Jacob Rasch, født 1669 i Stavanger, 1696 magister. Om Rasch se Louis Bobé, Opdagelsesrejser til Grønland 1473-1806, i: Meddelelser om Grønland, bind 55 nr. 1, 1936, p. 40-41. – (29) Louis Bobé, Hans Egede Grønlands Missionær og Kolonisor, i: Meddelelser om Grønland, bind 129 nr. 1, 1944, p. 245. – (30) Kortet findes også gengivet i Fund og Forskning, bind 3, 1956, p. 99.

(31) En kort omtale af kortet findes i Volmer Rosenkilde, Et Egede-Haandskrift til en grønlandsk Grammatik, i: Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1933-34, 1934, p. 89. (32) Volmer Rosenkilde, 1934, p. 73. – (33) Paul Egede, Continuation af Relationerne Betreffende Den Grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed, Forfattet I Form af en Journal fra Anno 1734 til 1740, 1741, p. 76. – (34) Hans Egede, 1741, p. 1. – (35) Ny kgl. Saml. 1293, 1294 og 1294b, fol. – (36) Hans Egede, 1724, p. 20; 1925, p. 96. (37) Thormod Torfæus, Thormod Torfason, 1636-1719, født i Island. Må anses for at være datidens ypperste kender af islandske håndskrifter. I 1682 udnævnt til kongelig norsk historiograf. Udgav i 1706: „Grønlandia antiqua“ som fik stor betydning for Hans Egede's geografiske opfattelse af Grønland. – (38) Det var James Hall der som lods blev sendt ud på Christian den Fjerdes ekspedition i 1605 for at genopdage Grønland, se Kejlbo, 1971, p. 112-113, og C. C. A. Gosch, Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620. In two Books: Book I. – The Danish Expeditions to Greenland in 1605, 1606 and 1607, to which is added Captain James Hall's Voyage To Greenland in 1612. Hakluyt Society, v. 96, London 1897. – (39) Hans Egede, 1925, p. 77-79. – (40) Hans Egede, 1925, p. 413.

(41) Hans Egede, 1925, p. 415. – (42) Hans Egede, 1724, p. 31; 1925, p. 100. – (43) Se Hans Egede, 1925, p. 99, og Meddelelser om Grønland, XLVII, p. 285 ff. – (44) Hans Egede, 1925, p. 415. – (45) Hans Egede, 1724, p. 31; 1925, p. 99. – (46) Hans Egede, 1925, p. 415. – (47) Hans Egede, 1724, p. 20; 1925, p. 96. – (48) Skrællinger:

Dette var oprindelig de gamle nordboers navn for de indfødte i Vinland og Markland. – (49) Bear-Sund, sandsynligvis Frobishers Beares Sound beliggende i det af ham besejlede område og kaldet Meta Incognita, og sikkert opkaldt efter James Bear, en af deltagerne på Frobishers rejser.

Fig. 6. Kartouche fra kortet gengivet s. 59.

Mens vi er i den heldige situation at have en glimrende oversigt over Hans Egedes kartografiske udfoldelse og formåen, så kender vi så at sige intet til hans kartografiske uddannelse. Sandsynligvis har han fået undervisning i at tage solhøjden med kvadranten. I sine rejsebeskrivelser skriver han således et par gange om foretagne solhøjdebestemmelser i „jeg-form“ f.eks. den 11. marts 1724: „Her toeg jeg atter Højden af Soelen med Qvadranten“. I hvor høj grad, Hans Egede mestrede kvadranten og foretog selvstændige breddebestemmelser, er svært at slutte ud fra dette, idet styrmand Seehuusen opgiver samme bredde i sin journal og skriver: „vi“.³⁵⁾

Sine mange gode egenskaber til trods fik Hans Egedes kort en mindre heldig indflydelse på den kartografiske produktion, hvilket dels skyldtes hans indførelse af det nordlige isfyldte sund, dels hans placering af Østerbygden på „Grønlands østkyst“. Især det sidste forhold var skæbnesvangert, idet autoriteten Hans Egede dermed konfirmerede teorien som de hollandske kartografer havde lanceret i den internationale kortproduktion. Muligheden for en anden og rigtigere lokalisering af Østerbygden andetsteds forekom de fleste utænkelig i lange tider, og der skulle som tidligere nævnt gå 150 år før Gustav Holm fandt ud af sagens rette sammenhang. Hans Egedes kort indeholder adskillige gode geografiske oplysninger, som dog langt overgås af dem der gives i hans litterære arbejder og specielt dem i *Perlustrationen*. Heri findes foruden beretningen om missionens arbejde værdifulde beskrivelser af den daværende handels kår, af vestkystens fysisk-geografiske forhold og af mange andre geografiske emner, men det mest betydningsfulde er dog den førstehåndsskildring han giver af et naturfolk, en skildring som nåede viden om og som i kvalitet står langt over samtidens etnografiske værker.

APPENDIKS

Hans Egedes Grønlandskort fra 1737 er orienteret imod nord og spænder over breddegraderne fra 59° til 67° nordlig bredde, gradtal på begge sider: 60°, 61°, 62°, 63°, 64°, 65°, 66°, og 67°; graderne inddelt for hvert 10. minut, uden talangivelse. Længdegradering ved nordlig kortrand, ingen gradtal overhovedet, men spænder sandsynligvis over 32 grader.

Signaturer: Bjerge er symboliseret som landtoninger, hvilket blandt andet kan iagttages på vestkysten i området omkring 61° nordlig bredde, en strækning Hans Egede selv havde undersøgt. Men også østkysten, hvortil han ikke nåede, er rigelig forsynet med „bjerge“.

Stiliserede træer fungerer som skovsignatur, særlig kraftigt markeret på vestkysten mellem 64° og 65° nordlig bredde og lige syd for 61° nordlig

bredde, hvor Hans Egede havde fået anvist et kraftigt krat bestående af birk, pil og enebær. Hans Egede omtaler denne bevoksning som krat med krogede træer, hvis stammer havde en tykkelse som en arm.³⁶⁾ Udfra disse erfaringer konkluderede han: „Dertill med saa strider det og icke heller imod dend gamle Grønlandske Beskrivelse, som formelder om Skove på dend Øster Side af Grønland . . .“. Hans Egede taler om østsiden af Grønland, men det han mente var Østerbygden, som jo slet ikke lå på østkysten. Resultatet er at skovsignaturen sættes langs Grønlands østkyst.

Små røde kolorerede tegninger af huse symboliserer bebyggelse: Godthåb, Håbets Ø, logen Nepisene samt nordboruiner. Af sidstnævnte er aftegnet såvel de, som han selv havde set på vestkysten, som de han formodede fandtes i Østerbygden på østkysten. Han afbildede faktisk Østerbygden to steder nemlig foruden på østkysten også i området omkring 61° nordlig bredde på vestkysten, som vitterlig var nordboernes østerbygd. Et forhold som Egede aldrig blev klar over. Ankre der er signatur for ankerpladser, findes angivet ved Håbets Ø, Godthåb og logen Nepisene.

Kolorering: blå tone langs kysten, grå farve på bjerge langs kysten og en gullig tone for landbræmmen. Graderingen: skiftevis gul og sort. Kompassrosen: gul, rød og grå.

Stednavne og tekster:

I hjørnet nederst til venstre: *NB./Stæderne og fiordene/i Wester-bÿgd opregnis/judi Tormodi Torphæi/*³⁷⁾ *Historia Grönlandica/med efterskr: Navne./1 Lÿsu fiord. 2 Toar fiord./3 Leiru fiord. 4 Hornafiord./5 Agnata fiord. 6 Qudings-fiord./7 Straums fiord. 8 Anda fiord./9 Ragna fiord. 10 Einarsfiord. 11 Annavik./med sine Kircher og Clostere./12 Findis her och et hedt og Sydendis Vand/besunderlig naar det er haardiste kuld/og af Grönländerne kaldis Onartok.*

Vestkystens tekster og stednavne: de har næsten alle relation til Hans Egedes ekspeditioner langs vestkysten i årene 1723 og 1724; angivet fra nord til syd: *Nepisene/dend af Holländerne/afbrændte Logie.*²³⁾ *Lax Elf.; det grunde; Salen; Isuktok; Lax Elfve; Udi denne Fiord/indis en Mengde/af Steen-Flachs, Fiskenes; Nepiset-Sundet; Haabets Öe; Baals-Revier* (identisk med Balls River, således kaldet af James Hall på hans fjerde og sidste rejse til Grønland,³⁸⁾ hvor han bl. a. blev finansieret af den engelske storkøbmand Richard Ball); *Lax Elf; Caneisune* (Kanisut, Kaneisune); *Lax Elf.; Ujaraksuak*, (i denne fjord undersøgte Hans Egede i dagene fra 30. april til 3. maj 1723 forskellige ruiner fra nordbotiden³⁹⁾); *Iis-fieldet; Pesiksiarbik* (Pisigarfik⁴⁰⁾); *Kokok; Got Haab; Amaralik-fiord; Lax Elf.; Lax Elf.; Præstefjord; Koekoerne; Fiskefiord; Iis-Blink; Iis-fiord; Tongarsuit; Tunnel-liarbik* (identisk med Tunugdliarfik⁴¹⁾). De aftegnede nordboruiner hviler på

oplysninger, som Hans Egede fik af nogle grønlandere på hjemvejen d. 31. august 1723⁴²); *Kakortok*, (Kakoetut; hertil kom Hans Egede den 28. august 1723; i sin rejsejournal beskriver han den berømte kirke-ruin⁴³); *Iggalik* (Igaliko⁴⁴). Ikke besøgt af Hans Egede. Ruinmarkeringen er tegnet ind efter oplysninger d. 29. august 1723, givet af grønlandere, der boede i området. Hans Egede var på vej hjem og havde passeret fjorden, da han fik oplysningerne⁴⁵); *Agluitsok* (identisk med *Agdluitsok*⁴⁶). Den 20. august 1723 sejlede Hans Egede et stykke ind i denne fjord. Næste dag fortsatte ekspeditionen længere ind i fjorden, hvor de havde fået at vide, at der fandtes skov samt nordboruiner. Egede omtaler denne bevoksning som krat med krogede træer, hvis stammer havde tykkelse som en arm.⁴⁷) Krattet ses afsat på kortet; *Lax Elfve*; *Onartok*; *Cap-Farvel, nu kaldet Cap-Cron-Printz-Christian!*

Østkystens tekster og stednavne er gentagelser af tekster og stednavne på Thormod Torfæus' og Jacob Rasch' kort „Grønlandia antiquæ . . .“ 1706. Se tabel næste side.

Det indre af Grønland er forsynet med følgende tekster, nævnt fra nord:

*Screllingia-Land*⁴⁸)

- NB. *Det hele Land foruden ved Söe-Kanter og inde i fiordene,|er gandske overtekt med Is og Snee, som aldrig optöer.|*
- NB. *Norden for 65gder have Vikingen Seign|seet til Norske Colonier.*
- NB. *Udi Baals-Revier paa 64 og ind-|til 65 gder findis mange skiönne fiorder|og med gres bevochsne Enge og Platzzer, hvor|vore gl: Norske fordum have boet, og deris öde|og forfaldne Boeliger endnu ere at see.*
- NB. *Det saakaldede Forbisehrs-|Strat og Bear-Sund*⁴⁹) *som foregvis|at skiere i-giennum Landet og Skal|findis paa 62 og 61 gder, er en falsk|beretning, saa-som samme ick er|at finde paa Grönland.*
- NB. *Imellum 60 og 61 grder|ere de beste platzzer af de|forfaldne Norske Colonier, hvor endnu ere at|see grundmurede Huu-|ser og store Kir-|cher.*

Sammenligning mellem stednavne på 'Torfæus' og Rasch' kort fra 1706 og Hans Egedes kort fra 1737, [1739] og 1741:

Der er to kolonner under årstallet 1737; den venstre dækker stednavnene på det ny-erhvervede kort, hvorimod den højre refererer til den korthalvdel, som Kgl. Bibl. ejede i forvejen.

× – stednavnet findes på de respektive kort.

○ – stednavnet ikke anbragt ved den pågældende lokalitet, men placeret i nedre venstre hjørne.

Torfæus & Rasch 1706	1737	Hans Egede [1739]	1741
Bergthorsf:.....		×	
Lýsuf.....	○	○	×
Svarti.....		○	×
Leiru f:.....	○	○	
Hornaf:.....	○	○	
Agna f:.....	○	○	×
Lodinsf:.....		○	
Straums f:.....	○	○	×
Anda f.....	○	○	×
Ragna f.....	○	○	×
Einars f.....	○	○	×
Vesterbygd.....	×	×	×
Cap Confort.....		×	×
Bals Rivier.....	×	×	×
Fretum Davis.....		×	×
Fretum Forbisheri.....			
[De to sydligste øer:]			
Elisabeth.....			
Forland.....			
Cap: Discord.....			×
Cap: Farvel.....	×	×	×
Cap: Christian.....	×		
Cap: Desolation.....			

Stednavnene er anført i den navneform, som læses på Torfæus' og Rasch' kort 1706. Begyndende med nordligste østlige navn, langs østkysten via Frobisher Strædet til nordligste vestlige stednavn.

Navnestof, som ikke er med i tabellen, fordi det ikke findes anført på Torfæus' og Rasch' kort 1706, men findes på Hans Egedes kort:

1737: Østkysten: *Obýgðar, Harra Sund*. Vestkysten: *det grunde, Isuktok, Fiskenes, Nepiset-Sundet, Haabets Æe, Pesiksiarbik, Kokok, Iis-fieldet, Præstefjord, Iis-Blink, Iggalik*. Indlandet: *Ineulta, Screllingia-Land*. Sidstnævnte navn findes på venstre halvdel af kortet og derfor kun på det nyere hervede kort fra 1737.

1737 + [1739]: Vestkysten: *Tongarsuit, Kakortok*.

1737 + 1741: Vestkysten: *Koekoerne, Caneisune (Kaneisut)*.

1737, [1739] + 1741: Vestkysten: *Nepisene (Nepiset), Salen, Ujaraksuak, Gothaab, Amaralik-fjord, Fiskefjord, Iis-fjord (Iis-vog, Iis bugt), Tunnul-liarbik, Agluitsok, Onartok*.

[1739]: Vestkysten fra nord: *Nordbay, Fiske Vog*.

[1739] + 1741: Vestkysten fra nord: *Vaigat, Disco, Christians-Haab, Sydbay*.

1741: Vestkysten fra syd: *Delfshaven, Umanak, Nacksarmiut, Weidelfjord, Rommelpot, Isortok, Rifcol, Hunde Ejl., Hvale Ejl., Gronn Ejl., Iise Fiord, Rode bay, Klokker Huk, Swarte*

Vogel bay, Disco Reede, Leifd bay, Disco b., Fortuin b. På østkysten: *Arna F, Hvalsoe*. Tværs over kortet fra Diskobugten til „Fiord Ollum lengri“ læses: „*Fertur olim fuisse fretum pervium jam vero ponte glaciali stratum est.*“ Om dette stræde se side 60.

Kommentarer til navnestoffet:

På Kgl. Bibls nyerhvervede kort fra 1737 er navnene: *Ineulta, Geipar, Obygðar* og *Harra Sund* næsten ulæselige på grund af den brunlige misfarvning af kortets øvre rand.

Hans Egede er inkonsekvent med hensyn til nogle af stednavnernes placering, således anbringer han *Cap Farvel* som sydligste punkt på Grønland på kortene fra 1737 og 1741, hvorimod han på kortet fra [1739] placerer *Staten Huck* sydligst. Der ses også inkonsekvenser på de to kort fra 1737, hvoraf vi som tidligere nævnt af det ene kun har højre halvdel; på de to kort er kystkonturerne fuldstændig ens, men Hans Egede placerer *Funkabunder* som den første fjord nord for *Fiord Ollum lengri* på det ene, hvorimod han på det andet, det nyerhvervede, placerer *Funkabunder* som den anden. *Krogsfiorder* er angivet som den anden fjord nord for *Fiord Ollum lengri* på det ene kort og som tredje fjord på det andet, det nyerhvervede. *Afvardsfiord* er anbragt nord for „halvøen“ *Vandalabygd* og indeholder øen *Lundey* på det ene kort, hvorimod *Afvardsfiord* er afsat som en fjord på „halvøen“ på det andet kort, det nyerhvervede. Navnet *Siglufiord* findes på det ene kort fra 1737 men findes ikke på det andet, „det nyerhvervede“ kort.

NOTER

Følgende forkortelser anvendes for Hans Egedes værker:

Hans Egede, 1724 –

Hans Egede, „Continuation/ af / Journal-Relationen/ angaaende dend foretagne Mission till de hedenske/Grønlanders Omvendelse fra Julio 1723/ indtill Julium 1724./ Med indbefattet Reyscebeskrivelse og aneeterende/ Land-Cart ofver en to til tre Graders Reysce/Sonden og Norden Colonien, aflagt ved Hans Egede, Kongl: Danske Missionarium udi Grønland“. Dedication til „Kong Friderich den fierde“. Skrevet af dend Bergenske Grønlandske Collinie d. 10. Juny 1724. – Vedheftet: „Carta ofver Grønlands Westersiide, 3de Grader Sonden for Colonien, og 2de Grader Norden for Colonien forfaret ved Hans Egede Missionar: Ac. 1724.“ Orig. i Rigsark., fh. Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1962c, 4°.

Hans Egede, 1925 –

ovenstående udgivet med noter af Louis Bobé i: Meddelelser om Grønland, 1925, bind 54, p. 89-140 (med faksimile af „Carta ofver Grønlands Westersiide 1724“).

Hans Egede, 1738 –

Hans Egede, Omstændelig og udførlig Relation, Angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse, 1738.

Hans Egede, 1741 –

Det gamle Grønlands Nye Perlustration, eller Naturel-Historie, Og Beskrivelse over det gamle Grønlands Situation, Luft, Temperament og Beskaffenhed; De gamle Norske

Dette var oprindelig de gamle nordboers navn for de indfødte i Vinland og Markland. – (49) Bear-Sund, sandsynligvis Frobishers Beares Sound beliggende i det af ham besejlede område og kaldet Meta Incognita, og sikkert opkaldt efter James Bear, en af deltagerne på Frobishers rejser.

Fig. 6. Kartouche fra kortet gengivet s. 59.

Torfæus & Rasch 1706	1737	Hans Egede [1739]	1741
Svalbardi.....			×
Hafsbotnar.....			×
Greipar.....	×	×	×
Kroksfiardarheidi.....			×
Kroksfiodr.....	×	×	
Spalsund.....			
Hvitserk.....	×	×	×
Ranseý aliis Drangeý.....	×	×	×
Funkabudir.....	×	×	×
Fiord: ollum lengri.....	×	×	
Blaserkr.....	×	×	×
Berufiodr.....	×	×	×
Solvadalr.....	×	×	
Barnafell.....	×	×	
Melrackanes.....	×	×	
Skagafiodr.....	×	×	×
Tofafiodr.....	×	×	
Sandvic.....	×	×	
Herjólfsnes.....	×	×	×
Hvarfsgnipa.....	×	×	
Afhvarf.....	×	×	
Heriólfsnes Kirk.....		×	
Heriólfsfiodr.....			×
Ketils, aliis Kýndilsfiodr.....	×	×	×
Hrakbiarnareý.....	×	×	×
Vandalabýgd.....	×	×	
Coenobium S: Ola.....	×	×	×
Petersvic.....	×	×	
Lundeý.....	×	×	×
Helliseyarfi:.....			
Coenobium monial.....	×	×	×
Alftaf:.....	×	×	
Vogak.....			
Sigluf:.....		×	
Rumpeýarf:.....	×	×	
Thermæ.....	×		×
Rumpeý.....	×	×	×
Hrafns f.....	×		
Hafns f.....			
Slettuf:.....	×		
Templum: Cath.gard.....	×	×	×

Torfæus & Rasch 1706	1737	Hans Egede [1739]	1741
Fosso	×	×	
Hornaf:	×		
Lacus			
Ofundinf.	×	×	
Aiestkærstf.	×		
Burafiall		×	
Dalr			
Rinsey			×
Einarsf: Kirk S. Nicol: consecr: . . .		×	
Einars f:			
Thorvaldzvic			
Langey	×	×	×
Lambey	×	×	
Hafgrims f:	×	×	
Hvalseyarf:			
Foss seu Fossasund	×		×
Grenevic Kliningn			
Hellustadr	×	×	
Brattahlid		×	×
Lodncundarf		×	
Borgarf:	×	×	
Eýrar f:		×	
Mirestad			
Bondaf	×	×	
Leirdals K.	×	×	
Solarfiall			
Ericsiadr		×	×
Hereý	×	×	×
Dýrnes Kirkia	×	×	×
Midf:		×	×
Stockanes	×		
inrivic	×	×	
ýtrivic	×	×	×
Isafiadr	×	×	×
Utiblicsf:	×	×	
Strandaf:	×	×	×
Gardanes K.	×		×
Mid-firðir { Kollaf:	×	×	
{ Dyraf:	×		
Thorvaldzf	×	×	×
Steins f:	×	×	×

Torfæus & Rasch 1706	1737	Hans Egede [1739]	1741
Bergthorsf:.....		×	
Lýsuf.....	○	○	×
Svarti.....		○	×
Leiru f:.....	○	○	
Hornaf:.....	○	○	
Agna f:.....	○	○	×
Lodinsf:.....		○	
Straums f:.....	○	○	×
Anda f.....	○	○	×
Ragna f.....	○	○	×
Einars f.....	○	○	×
Vesterbygd.....	×	×	×
Cap Confort.....		×	×
Bals Rivier.....	×	×	×
Fretum Davis.....		×	×
Fretum Forbisheri.....			
[De to sydligste øer:]			
Elisabeth.....			
Forland.....			
Cap: Discord.....			×
Cap: Farvel.....	×	×	×
Cap: Christian.....	×		
Cap: Desolation.....			

Stednavnene er anført i den navneform, som læses på Torfæus' og Rasch' kort 1706. Begyndende med nordligste østlige navn, langs østkysten via Frobisher Strædet til nordligste vestlige stednavn.

Navnestof, som ikke er med i tabellen, fordi det ikke findes anført på Torfæus' og Rasch' kort 1706, men findes på Hans Egedes kort:

1737: Østkysten: *Obýgðar, Harra Sund*. Vestkysten: *det grunde, Isuktok, Fiskenes, Nepiset-Sundet, Haabets Æ, Pesiksiarbik, Kokok, Iis-fieldet, Præstefjord, Iis-Blink, Iggalik*. Indlandet: *Ineulta, Screllingia-Land*. Sidstnævnte navn findes på venstre halvdel af kortet og derfor kun på det nyere hervede kort fra 1737.

1737 + [1739]: Vestkysten: *Tongarsuit, Kakortok*.

1737 + 1741: Vestkysten: *Koekoerne, Caneisune (Kaneisut)*.

1737, [1739] + 1741: Vestkysten: *Nepisene (Nepiset), Salen, Ujaraksuak, Gothaab, Amaralik-fjord, Fiskefjord, Iis-fjord (Iis-vog, Iis bugt), Tunnul-liarbik, Agluitsok, Onartok*.

[1739]: Vestkysten fra nord: *Nordbay, Fiske Vog*.

[1739] + 1741: Vestkysten fra nord: *Vaigat, Disco, Christians-Haab, Sydbay*.

1741: Vestkysten fra syd: *Delfshaven, Umanak, Nacksarmiut, Weidelfjord, Rommelpot, Isortok, Rifcol, Hunde Ejl., Hvale Ejl., Gronn Ejl., Iise Fiord, Rode bay, Klokker Huk, Swarte*